

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Bakalářská práce

2014

Martina Novotná

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra kulturních a náboženských studií

Teologicko-antropologická interpretace filmu Hořící keř

Bakalářská práce

Autor:	Martina Novotná
Studijní program:	B7507 - Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Náboženská výchova
Vedoucí práce:	Mgr. Jan Hojda, Th.D.

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Zadání bakalářské práce

Autor: Novotná Martina

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Náboženská výchova

Název závěrečné práce: Teologicko-antropologická interpretace filmu Hořící keř

Název závěrečné práce v AJ: Theological and anthropological interpretation of Burning bush

Cíl, metoda, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se zabývá teologicko-antropologickou interpretací filmu Hořící keř. Na základě sémantiky filmu poukazuje na jeho teologicko-antropologický smysl.

Garantující pracoviště: Katedra kulturních a náboženských studií,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Jan Hojda, Th.D.

Konzultant:

Oponent: ThLic. David Bouma, Th.D.

Datum zadání bakalářské práce: 26.02.2014

Datum odevzdání bakalářské práce: 25.11.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne:

.....

Poděkování

Ráda bych poděkovala panu Mgr. Janu Hojdovi, Th.D. za velikou trpělivost a cenné rady, které pro mě byly velice inspirující a užitečné při vypracování mé práce.

Anotace

NOVOTNÁ, Martina. *Teologicko-antropologická interpretace filmu Hořící keř*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2014. 46 s. Bakalářská práce.

Předkládaná práce si vytyčila za cíl představit odkazující možnosti díla ve vztahu k teologickým skutečnostem a tím potvrdit původní tezi, tedy že se jedná o dílo s teologicko-antropologickým smyslem. Záměrem práce je ukázat, že čin Jana Palacha zobrazený ve filmové trilogii „Hořící keř“ (ale také následné události), může vhodným způsobem symbolizovat některé skutečnosti Božího zjevení. Práce se opírá o odborné texty a texty Písma.

Klíčová slova: pravda, hořící keř, poslání, oběť, Jan Palach

Annotation

NOVOTNÁ, Martina. *Theological and anthropological interpretation of Burning bush*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2014. 46 pp. Bachelor Degree Thesis.

Presented thesis is aimed to introduce referring possibilities of the work in relation to theological realities and thereby to confirm the original theses, namely that it is a work with theological and anthropological sense meaning. The intention of this thesis is to show that Jan Palach's act shown in the film trilogy "Burning Bush" (but also subsequent events) may symbolize some facts of God's revelation in an appropriate way. The work is based on scientific texts and texts from the Scripture.

.

Keywords: true, burning bush, mission, sacrifice, Jan Palach

Obsah

Seznam zkratek	9
Úvod.....	10
1. Historický kontext, osobnost Jana Palacha, jeho následovníci a spor s Vilémem Novým	12
1.1. Historické pozadí činu Jana Palacha	12
1.2. Jan Palach.....	15
1.3. Pochodeň č. 2 a související události.....	17
1.4. Soudní spor matky Jana Palacha s poslancem Vilémem Novým	19
2. Režisérka Agnieszka Holland	20
2.1. Názory na obětování Jana Palacha	21
3. Děj filmu a odlišnosti od skutečných událostí	24
3.1. Výrazné rysy ve filmu	27
4. Biblické inspirace a významové paralely	29
4.1. Motiv Hořícího keře	29
4.2. Motiv oběti, zápalné oběti.....	30
4.3. Motiv povolání, následování, poslání	32
4.4. Motiv zrcadla, okna, průchody, stánek	33
5. Co je pravda, v čem spočívá, jaké jsou její odkazy a co osvětluje	35
5.1. „Plameny pravdy“	35
5.2. „Pravda je to, co je prospěšné pro lid“	35
5.3. Strach.....	37
6. Dítě jako symbol budoucnosti	38
6.1. Rodinné pouto	38
6.2. Děti jako odkaz naší budoucnosti	39
Závěr	41
Seznam literatury	44

Seznam zkratek

1 Kor	První list Korintským
čl.	článek
Ex	Exodus (druhá kniha Mojžíšova)
Gn	Genesis (první kniha Mojžíšova)
J	Janovo evangelium
Mk	Markovo evangelium
Mt	Matoušovo evangelium
s.	strana
Sk	Skutky apoštolů
srov.	srovnej
tj.	to je
vyd.	vydání
Žd	List Židům

Úvod

Ve své práci se budu zabývat „Teologicko-antropologickou interpretací filmu Hořící keř“. Trilogie „Hořící keř“ je televizní film (2013) o Janu Palachovi a jeho sebeupálení, o tom co následuje a tematizuje význam jeho činu. Dále zobrazují dobu totalitního režimu, vztahy mezi jeho nejbližšími, ale i mezi jednotlivými zaměstnanci advokátní kanceláře či v rodině advokátky Dagmar Burešové, a to vše na pozadí soudního procesu, který byl veden mezi matkou Jana Palacha (se studentem Ondřejem Trávníčkem) a poslancem Vilémem Novým.

Předkládaná práce si klade za cíl představit odkazovací možnosti díla ve vztahu k teologickým skutečnostem a tím potvrdit (či naopak vyvrátit) původní tezi, tedy že se jedná o dílo s velmi výrazným teologicko-antropologickým smyslem: záměrem práce je ukázat, že čin Jana Palacha zobrazený ve filmové trilogii „Hořící keř“ a následné události mohou vhodným způsobem symbolizovat některé skutečnosti Božího zjevení. Ve filmu se tak můžeme setkat s ozvěnami takových skutečností, jako jsou zjevení Božího jména, Kristova oběť, povolání člověka Bohem ke Kristovu následování i také osvícení lidského poznání světlem pravdy Boží.

První část je věnována historickým faktům, dále se práce věnuje konkrétně samotné osobnosti Jana Palacha a jeho následovníků. Samostatnou kapitolou je pojednání o režisérce filmu „Hořící keř“ Agnieszce Holland. V následující kapitole věnované ději filmu je provedeno srovnání a zhodnocení míry pravdivosti díla. Na konci první části jsou pojmenovány nejvýraznější rysy ve filmu odkazující na teologicko-antropologický smysl.

Studie je prováděna ve třech rovinách: první z nich jsou biblické inspirace a významové paralely, druhou co je pravda, v čem spočívá, jaké jsou její odkazy a co vysvětluje a třetí dítě jako symbol budoucnosti. Tyto tři stěžejní části předkládané práce jsou dále členěny, přičemž jednotlivé okruhy jsou rozvíjeny v podbodech. Samotný text je následně vždy koncipován chronologicky, tzn. pro přehlednost textu jsem se snažila o maximální zachování časové linie filmu. Zde se věnuji teologicko-antropologické interpretaci díla a představuji odkazovací možnosti trilogie ve vztahu k teologickým skutečnostem, přičemž jednotlivé podkapitoly označují nejdůležitější prvky určující (nebo naopak vylučující)

teologický a antropologický smysl díla a každý tento prvek je analyzován pomocí odborných textů a textů Písma.

Samostatná interpretace díla zohledňuje standardní metodologická východiska teologické interpretace filmového díla a byla prováděna analyticky za pomoci odborných teologických a filozofických publikací¹ (Boublík Vladimír, Müller Gerhard Ludwig, Pospíšil Ctirad Václav, Lévinas Emmanuel, atd.) Dále byla použita metoda historicko-kritická, během níž bylo provedeno srovnání děje filmového díla s historickými fakty (případně označeny prvky, které prokazují neshodu).

¹ Srov. HOJDA, Jan. *Obrazy člověka ve vybraných dílech literatury a filmu 20. Století: teologicko-antropologické interpretace*. Ostrava: Moravapress, 2013, s. 9-14.

1. Historický kontext, osobnost Jana Palacha, jeho následovníci a spor s Vilémem Novým

1.1. Historické pozadí činu Jana Palacha

„Děkuji Vám upřímně za projevy soustrasti nad smrtí mého syna JANA PALACHA. Jedinou útěchou v mé velké bolesti je mi vědomí, že obětoval svůj život za ideály pravdy a svobody, za svou vlast, a věřím, že jeho čisté oběti nebude zapomenuto.“ Libuše Palachová²

Chtěla bych zmínit období od Pražského jara k Palachově oběti. Filosof Karel Kosík interpretoval Pražské jaro těmito slovy: „*Pražské jaro 1968 se odehrávalo jako dějinné drama, jehož hlavním aktérem je lid, lid-občan. Dramatické dění za účasti lidu se odlišuje od proslulých, politických scén, v nichž profesionálové sehraji divadélko pro lid, degradovaný na přihlížející obecenstvo a anonymní veřejnost. Lid byl tehdy aktérem rozhodujícím, nikoliv však jediným. Důležitou roli sehráli reformní politici, kteří emancipační proces zahájili, novináři, publicisté a komentátoři, intelektuálové. Lid-občan povzbuzoval a pobízel váhající reformní politiky, podporoval je jako své představitele, třebaže nebyli zvoleni ve svobodných volbách, projevoval rozvahu i humor, ale také statečnost, a ze scény odešel poslední, se vztyčenou hlavou, bez kapitulace a pokání.*“³ Podle historika PhDr. Petra Blažka Ph.D. je pražské jaro termín používaný pro události, které se stali po lednovém zasedání UV KSČ v roce 1968, kdy hlavními protagonisty byli reformní politici za podpory občanů.⁴

Pražské jaro začínalo politickým pádem Antonína Novotného, který byl ve funkci prvního tajemníka a byl nežádoucí pro slovenské komunisty a nejen komunisty. Už ve funkci prezidenta ČSSR neměl Antonín Novotný snahu pro federalizaci republiky ze slovenské strany. Při průběhu zasedání Ústředního výboru KSČ bylo mnoho témat k projednání. Neřešily se pouze personální otázky, ale i zahájení reformního programu, který měl oživit ekonomiku a také uvolnit

² SÁDECKÝ, Josef. *Živé pochodně*. Curych: Konfrontation, 1980, s. 33.

³ BLAŽEK, Petr. *Jan Palach 69*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2009, s. 22.

⁴ Srov. BLAŽEK, Petr. *Jan Palach 69*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2009, s. 22.

kulturní dění. Jedinou cestou byla „*Polednová politika*“, která znamenala formování tzv. občanské společnosti. Tato politika byla charakterizována čtyřmi „S“, které propagovaly svobodu, socialismus, suverenitu a spojenectví, což bylo pro Pražské jaro důležité.⁵

Svobodou bylo myšleno především svoboda slova, svoboda vyjadřování a svoboda tisku. Takovou svobodu předchozí generace neznali. Suverenita a spojenectví spolu souvisí, protože spojenectvím se myslelo spojenectví s východním blokem, ale zároveň zde byla suverenita, která se měla dodržovat. Představa socialismu nebyla tak pozitivní, jak lidé očekávali, protože lidé nemohli cestovat, vydávat knihy a kněží museli získat státní souhlas k tomu, aby mohli vykonávat svojí práci. I přesto, že v reálném socialismu poklesly politické procesy a zatýkání, mělo ČSSR svobodnou zemi pouze nadosah.⁶

Heslo „socialismus s lidskou tvář“ přišlo s pražským jarem a jedním z hlavních vyznavačů byl Alexandr Dubček a s ním i ostatní proreformní funkcionáři jako byl Černík, Kriegel, nebo i Smrkovský.⁷ Za „socialismu s lidskou tvář“ došlo k mnoha změnám. Mohly vznikat společenské organizace s politickým charakterem, cenzura už nepokrývala tisk a lidé konečně dýchali vzduch svobody.⁸

To vše prakticky skončilo v noci na 21. srpna 1968, vstupem vojsk Varšavské smlouvy na území ČSSR. Lidské očekávání idey socialismu náhle poklesl a situace v ČSSR se vrací zpátky ke starým totalitním pořádkům.⁹ Občané ČSSR neměli ani snahu se bránit a cítili veliký pocit zklamání a beznaděje, v lepší zítřky. Jediný, kdo se snažil určitým způsobem bránit, byli studenti, kováci a strojvedoucí. Ti se snažili stávkovat, vydávat plakáty avšak postupem to opadlo. V prvních sedmi dnech okupace byli zatčeni hlavní představitelé země, jako byl Dubček, Smrkovský a Černík. Byli donuceni podepsat určitý kompromis pro náš tehdejší stát. Po návratu do Prahy, Alexandr Dubček, toto prohlášení přečetl v rádiu pro ostatní obyvatelé. Díky tomuto kompromisu zachránil tehdejší obyvatele od poprav a převezení

⁵ Srov. BLAŽEK, Petr. *Jan Palach 69*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2009, s. 25.

⁶ Srov. BLAŽEK, Petr. *Jan Palach 69*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2009, s. 25-26.

⁷ Srov. Tamtéž s. 26-27.

⁸ Srov. LEDERER, Jiří. *Jan Palach: zpráva o životě, činu a smrti českého studenta*. Praha: Malý princ, 2014, s. 44-45.

⁹ Srov. BLAŽEK, Petr. *Jan Palach 69*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2009, s. 27.

na Sibiř. Ovšem jedna věc byla jasná. Občané budou poslouchat svého pána a jejich představa o svobodném státu se ztratila.¹⁰

Ve vedení strany se začali prosazovat lidé, kteří veřejně ospravedlňovali okupační zásah a to Biřák, Hoffmann, Husák a další. Mezi mladými lidmi se šíří beznaděj, pesimismus a obava o budoucnost. Následně přišel den 16. leden 1969 a s ním i zpráva, kdy se Jan Palach, student Karlovy univerzity, upálil.¹¹

Důležitou roli v tomto období sehrály Zprávy. Zprávy byly časopis, který byl tištěn v NDR a popisoval velmi negativně a útočivě polednový vývoj. V tomto časopise se do popředí psaní dostávali kolaboranti se sovětskou mocí. Na stejné úrovni byla i rozhlasová stanice Vltava, která též sloužila k propagandě.¹² Tento rozhlas hrozil všemu, co by vedlo k volnosti a svobodě lidu. Cílem rozhlasu bylo přinutit vedení komunistické strany k rozhodnutí, které bylo buď naslouchat Československému lidu, anebo poslouchat ty, kteří sem vpadli. Právě kvůli tomuto, se komunistická strana dostala do situace, kdy nevěděla, co dělat. I přesto, že ustupovala, velmi pomalu sovětskému svazu to bylo málo.¹³

Projev Václava Havla k tomuto období byl velmi vhodný, jeho slova zněla takto: „*Vedení státu dělalo ústupek za ústupkem v naději, že tím něco zachrání, ve skutečnosti si tím však podřezávalo samo pod sebou větev. Zvolna, ale nezadržitelně se rekonstruovaly staré pořádky, přitom však bylo ještě možné svobodně mluvit a psát. To dávalo celé tehdejší atmosféře její drásavost: mluvilo se otevřeně a tvrdě – a přitom se dalo mluvit de facto jen o vlastní bezmoci. Důrazně se protestovalo – a přitom se vlastně dalo protestovat jen proti tomu, že na protesty není brán zřetel. Byla to doba velkých studentských stávek, nekončících schůzí, petic, jednání, demonstrací, vzrušených debat. Lod' se zvolna potápěla, ale pasažérům bylo dovoleno křičet, že se potápí.*“¹⁴

¹⁰ Tamtéž s. 29.

¹¹ Srov. BLÁŽEK, Petr. *Jan Palach 69*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2009, s. 33-35.

¹² Srov. ŠRAJER, Jindřich. *Suicidium, sebeobětování nebo mučednictví?* Praha: Triton, 2009, s. 20.

¹³ Srov. LEDERER, Jiří. *Jan Palach: zpráva o životě, činu a smrti českého studenta*. Praha: Malý princ, 2014, s. 101.

¹⁴ ŠRAJER, Jindřich. *Suicidium, sebeobětování nebo mučednictví?* Praha: Triton, 2009, s. 20-21.

1.2. Jan Palach

Jan Palach se narodil 11.8.1948 ve středočeských Všetatech jako syn majitele cukrárny a cukrářské výroby, kterou měl přímo ve svém domě. Jan Palach měl bratra Jiřího, který se narodil v roce 1941.¹⁵

Jan vystudoval gymnázium v Mělníku. Již už zde byl Jan jiný než ostatní, velice se o něj zajímali některé učitelé pro jeho zvláštnost.¹⁶ Po maturitě se Jan hlásil na filosofickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze, ale nebyl přijat. Proto nastoupil na Vysokou školu ekonomickou.¹⁷ Nakonec se Jan na základě úspěšně složené zkoušky dostal na filozofickou fakultu a studoval obor dějepis a politická ekonomie.¹⁸

V období tzv. „pražského jara“ se velice intenzivně zajímal o politické dění, protože byl zastáncem společenských změn. Díky těmto událostem, byl druhý ročník studia pro Jana velmi zajímavý, protože většinu svého času věnoval schůzkám a diskusím, aby se více dozvěděl, o co jde a co se děje.¹⁹

Dne 7.11.1968 se účastnil pražské manifestace mladých dělníků a studentů za národní samostatnost. Ovšem tato manifestace byla rozehnána Veřejnou bezpečností, která stála v Jindřišské ulici.²⁰ Jan byl aktivní v mnoha případech, kdy se jednalo o spokojenost nás všech. Na podzim roku 1968 se podílel na studentské stávce, kdy právě díky ní se studentům otevřela možnost k večerním diskusím, které přetrvávaly i po neúspěchu stávky.²¹ Jan Palach se po této situaci pravděpodobně rozhodl k myšlence svého nastávajícího činu. Nesouhlasil s tím, že se stát nechá ovlivnit vnějšími silami a chtěl, aby naopak začal o svou budoucnost bojovat a usilovat.²²

¹⁵ Srov. BLAŽEK, Petr. *Jan Palach 69*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2009, s. 233.

¹⁶ Tamtéž s. 243.

¹⁷ Tamtéž s. 249.

¹⁸ Srov. LEDERER, Jiří. *Jan Palach: zpráva o životě, činu a smrti českého studenta*. Praha: Malý princ, 2014, s. 67.

¹⁹ Srov. BLAŽEK, Petr. *Jan Palach 69*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2009, s. 251-252.

²⁰ Tamtéž s. 274.

²¹ Srov. LEDERER, Jiří. *Jan Palach: zpráva o životě, činu a smrti českého studenta*. Praha: Malý princ, 2014, s. 90-91.

²² Srov. BLAŽEK, Petr. *Jan Palach 69*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2009, s. 278-279.

Den před svým činem byl Jan na pohřbu svého strýce Ferdinanda Kostomlatského, který byl bratr jeho matky. Podle výpovědí Janových příbuzných byl Jan tento den velmi vnitřně izolovaný a ducha nepřítomný, v jeho pokoji se večer svítilo neobvykle dlouho a zůstává zde otázka, jaké myšlenky se mu honily hlavou před jeho činem.²³

Jan Palach se upálil v čase, kdy se na Pražském hradě uskutečnilo zasedání UV KSČ a rozhodovali o tom, zda se budou či nebudou bránit Sovětům. V dopise, který Jan zanechal, požadoval zrušení cenzury a zákaz vydávání okupačního periodika Zprávy. Kolem půl třetí odpoledne se na Václavském náměstí před Národním muzeem polil benzinem a na protest proti okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy a proti ústupkům komunistické strany okupačním silám se 16.1.1969 upálil.²⁴ Text posledního Palachova dopisu:

„Vzhledem k tomu, že se naše národy ocitly na okraji beznaděje, rozhodli jsme se vyjádřit svůj protest a probudit lid této země následujícím způsobem. Naše skupina se skládá z dobrovolníků, kteří jsou odhodláni dát se pro naši věc upálit. Já jsem měl tu čest vylosovat si jedničku, a tak jsem získal právo napsat první dopisy a nastoupit coby první pochodeň. Naše požadavky jsou: 1. okamžité zrušení cenzury, 2. zákaz rozšiřování „Zpráv“. Jestliže naše požadavky nebudou splněny do pěti dnů, tj. do 21. ledna 1969 a nevystoupí-li lid s dostatečnou podporou (tj. časově neomezenou stávkou), vzplanou další pochodně.

Pochodeň č. 1

P.S. Vzpomeňte na srpen. V mezinárodní politice se uvolnil prostor pro ČSSR, využijme jej.“²⁵

Jan neumřel ihned po svém činu, vybízí muže, který přes něho hodil kabát, aby přečetl dopis, který má v tašce. S těžkými popáleninami ho odváží sanitka. Přes velké problémy se snažil vysvětlit, že není sebevrah, ale protestuje proti současné politické situaci.²⁶

²³ Srov. LEDERER, Jiří. *Jan Palach: zpráva o životě, činu a smrti českého studenta*. Praha: Malý princ, 2014, s. 105-108.

²⁴ Srov. ŠRAJER, Jindřich. *Suicidium, sebeobětování nebo mučednictví?* Praha: Triton, 2009, s. 21-22.

²⁵ KMUNÍČKOVÁ, Zdenka. *Poslední dny Jana Palacha*. Praha: Epoque, 2009, s. 46-47.

²⁶ Srov. KMUNÍČKOVÁ, Zdenka. *Poslední dny Jana Palacha*. Praha: Epoque, 2009, s. 22.

Jan ležel na poliklinice plastické chirurgie v Legerově ulici v Praze. Pouze patnáct procent jeho těla nebylo popáleno. Po třech dnech v nemocnici dne 19.1.1969 Jan umírá.²⁷

Janova smrt probudila v lidech různé ohlasy. V den, kdy Jan zemřel se u Národního muzea sešli mladí studenti a dělníci. Minuta ticha probíhala i na vysokých školách.²⁸ Fakulta, na které Jan studoval, prohlásila: *„Jsme hluboce otřeseni zoufalým činem našeho kolegy Jana Palacha. Jeho zoufalství i jeho statečnost burcují nejen nás, ale všechny čestné lidi této země. V jeho mezním činu se odráží celá tragédie naší doby... Stále existuje a je pohotově velká lidská pospolitost našich národů. Ale tato pospolitost se rozhodne, bude-li stále jen odkázána na vyčkávání a odsuzována k nečinnosti. Pak bude každý sám a spojovat nás bude už jen zoufalství. Obracíme se k politikům této země s výzvou, aby si uvědomili, na jaké křižovatce stojí nejen oni, ale všechen lid. Čin našeho kolegy je prvním strašným výkřikem varování pod hroící záhubou celého našeho díla.“*²⁹

1.3. Pochodeň č. 2 a související události

Po Palachově činu následovaly další pokusy o sebevraždu upálením, které neprobíhaly jen v Československu, ale i v zahraničí. Jedním z nich byl Josef Hlavatý nebo Ital Enrico Atognotti, kteří se pokusili o sebeupálení.³⁰

Nejvýznamnější z nich byl Jan Zajíc, kterému bylo pouhých osmnáct a půl roku. Zajíc se zúčastnil protestní hladovky na Václavském náměstí chvíli potom, co přijel do Prahy. Tvrdil, že je potřeba neustále vést společnost k vlastním názorům v období normalizace.³¹

Jan Zajíc se v mnohém s Janem Palachem slučoval, ovšem na rozdíl od Jana Palacha zanechal čtyři dopisy. Každý dopis byl adresován někomu jinému. První z nich ponechal, stejně jako Jan Palach, na místě sebeupálení. Druhý byl poslán jeho

²⁷ Srov. LEDERER, Jiří. *Jan Palach: zpráva o životě, činu a smrti českého studenta*. Praha: Malý princ, 2014, s. 136-137.

²⁸ Srov. LEDERER, Jiří. *Jan Palach: zpráva o životě, činu a smrti českého studenta*. Praha: Malý princ, 2014, s. 161.

²⁹ LEDERER, Jiří. *Jan Palach: zpráva o životě, činu a smrti českého studenta*. Praha: Malý princ, 2014, s. 162.

³⁰ Srov. Tamtéž s. 173.

³¹ Srov. Tamtéž s. 174.

rodině, další kamarádovi, který studoval na teologické fakultě Oldřichu Vítovi a poslední z nich adresoval národu, jako vyjádření svého činu.³² Dopis národu zněl takto:

„Protože se navzdory činu Jana Palacha vrací náš život do starých kolejí, rozhodl jsem se, že vyburcuji vaše svědomí jako Pochodeň č. 2.

Nedělám to proto, aby mě někdo oplakával, nebo proto, abych byl slavný, anebo snad, že jsem se zbláznil. K tomuto činu jsem se odhodlal proto, abyste se, už vážně vzchopili a nedali sebou vláčet několika diktátory. Pamatujete, když někomu vystoupí voda nad hlavu, je už jedno o kolik. Nemáme se čeho bát, jediné smrti. Ale smrt není zlá, strašné je jenom umírání. A toto je pomalé umírání národní Svobody. Nenech si, hrdý a krásný český a slovenský lide, diktovat, s kým na věky půjdeš. Vy všichni, na které můj čin zapůsobí a kteří nechcete, aby byly další oběti, uposlechněte následující výzvy. Stávkujte! Bojujte! Kdo nebojuje-nezvítězí. Nemám na mysli jen ozbrojený boj. Ať moje pochodeň zapálí vaše srdce a osvítí váš rozum. Ať moje pochodeň svítí na cestu svobodnému Československu. Měli jsme dvě šance, a obě jsme promarnili. Vytvářím šanci třetí. Nezahazujte ji. Jen tak budu žít dál. Umřel jen ten, kdo žil pro sebe.“³³

Jan Zajíc se patnáct minut před čtrnáctou hodinou dne 25. února 1969 v průjezdu domu č.p. 39 polil benzínovým čističem a zapálil. Z průjezdu se mu však již nepodařilo vyběhnout na náměstí a po několika krocích zemřel. Zajíc nebyl pohřben v Praze, jak si přál, ale jeho ostatky byly převezeny do rodného Vítkova.³⁴

Dva týdny po Palachově činu došlo k zveřejnění informace o upálení polského úředníka Ryszarda Siwiece, který se 8. září roku 1968 na varšavském Stadionu Desetiletí zapálil. Ryszard protestoval proti účasti Polska na okupaci Československa. Dříve tato zpráva nebyla zveřejněna, protože redakce Rádia Svobodná Evropa nepovažovala tyto informace, získané od stranického novináře za důvěryhodné.³⁵

³² Srov. LEDERER, Jiří. *Jan Palach: zpráva o životě, činu a smrti českého studenta*. Praha: Malý princ, 2014, s. 176.

³³ LEDERER, Jiří. *Jan Palach: zpráva o životě, činu a smrti českého studenta*. Praha: Malý princ, 2014, s. 177-178.

³⁴ Srov. Tamtéž s. 178.

³⁵ Srov. BLAŽEK, Petr. *Živá pochodeň na Stadionu Desetiletí*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2008, s. 35.

1.4. Soudní spor matky Jana Palacha s poslancem Vilémem

Novým

Čin Jana Palacha byl zavrhnut nejen dogmatiky z libeňské instituce KSČ, ale i poslancem a členem UV KSČ Vilémem Novým, který ve svém prohlášení z konce ledna roku 1969 označil Palachův čin za demonstrativní a jeho smrt za omyl. Nový přišel s nepravdivou teorií, která tvrdí, že se údajně Palach nechtěl zabít, ale pouze polít chemikálií způsobující „studený oheň“ (tedy plamen, který nepálí - ovšem nic takového není) a tímto protestem destabilizovat situaci ve společnosti. Dále tvrdil, že k této formě protestu údajně měli studenty navést šachista Luděk Pachman, spisovatelé Vladimír Škutina a Pavel Kohout, sportovec Emil Zátopek a studentský představitel Lubomír Holeček. Tito všichni na Nového podali žalobu (na ochranu osobnosti; Zátopek ji později stáhl). Z totožného důvodu podala žalobu také matka Libuše Palachová, která byla obhajována advokátkou Dagmar Burešovou. Obžaloby však byly soudkyní Jarmilou Ortovou zamítnuty, a to proto, že jeho tvrzení je oprávněné. Vilém Nový při svém projevu údajně citoval zprávu:³⁶ „Z přísně tajného záznamu rozhovoru velvyslance SSSR v Československu S. V. Červoněnka s členem ÚV KSČ Vilémem Novým 3. února 1969: V. Nový zdůraznil, že odhalit veřejnosti pravdu o Palachovi je věci prvořadého politického významu, protože by to pomohlo na hlavu porazit několik pravičáků a začít je rázně vytěsňovat z hromadných sdělovacích prostředků.“³⁷

Jednotlivé žaloby byly závěrem sloučeny ke kolektivnímu projednání. Nový se nejprve snažil oddalovat soudní proces tím, že ignoroval předvolání k soudnímu řízení. Následně se vyjádřil ve smyslu, že žaloby jsou pouze nátlakovou akcí s cílem³⁸ „skandalizování a odstranění funkcionářů, oddaných KSČ, věci socialismu a spojení se SSSR“.³⁹

³⁶ Srov. Soudní proces. *Jan Palach* [online]. [cit. 2014-10-28]. Dostupné z: <http://www.janpalach.cz/cs/default/jan-palach/proces>.

³⁷ Soudní proces. *Jan Palach* [online]. [cit. 2014-10-28]. Dostupné z: <http://www.janpalach.cz/cs/default/jan-palach/proces>.

³⁸ Srov. Soudní proces. *Jan Palach* [online]. [cit. 2014-10-28]. Dostupné z: <http://www.janpalach.cz/cs/default/jan-palach/proces>.

³⁹ Soudní proces. *Jan Palach* [online]. [cit. 2014-10-28]. Dostupné z: <http://www.janpalach.cz/cs/default/jan-palach/proces>.

2. Režisérka Agnieszka Holland

Film *Hořící keř* režírovala Agnieszka Hollandová, která studovala filmovou režii na filmové akademii v Praze, kde mimo diplomu v roce 1970 dostala podmíněný trest za svůj postoj k tehdejšímu režimu a její trest byl dlouhý jeden a půl roku. Čím se Agnieszka provinila? Skupinka mladých studentů a intelektuálů, jak z Polska, tak i z Čech, vydávala kolem roku 1968 necenzurovaný časopis, který se pašoval do Polska. Jejím úkolem bylo jednotlivé vytištěné papíry sešíváčkou spojit do uceleného časopisu. Když studenti časopisy naložili do auta a chtěli jej dovést, byli na hranicích chyceni. Pro jejich neprofesionalitu vše vypověděli a ti, co se na časopisu podíleli, byli zatčeni. Po nějaké době Agnieszka emigrovala do různých zemí, kde nakonec zůstala osm let a získala mnoho filmových zkušeností a byla produktivní i ve své profesi. Po návratu domů byla celkem zklamaná, protože Polsko po revoluci v roce 1989 nebylo takové, jaké si ho Agnieszka pamatovala. Rozhodla se opět vrátit do Francie.⁴⁰

Agnieszka Holland znala dobu Jana Palacha a velice dobře dokázala přizpůsobit charakteristiku daných postav ve filmu. Sama režisérka o svém prvním díle hovoří, že je nejvíce emotivní a plné očekávání, co se nejen s Janem Palachem stane. Dále stojí za zmínku i názory některých lidí podílejících se na filmu. Historik Petr Blažek nazval Palachův čin činem zastrašujícím, který bude hrozbou pro ostatní především pro komunisty, jelikož dopis Palacha obsahoval to, že budou i pokračovatelé. Tato hrozba byla velmi silná, a proto vyvolala takový ohlas. Podle scénáristy si Jan Palach a paní Burešová byli velmi podobní. Oba dva se snažili něco změnit a dění kolem nich jim nebylo lhostejné. Adrian Jastreaban se vyjádřil ke slovu normalizace jako k takovému, kdy kořen norma pro komunisty neznamená „normál“, ale ba naopak omezování lidí, zastrašování a dokonce i zlomení samotných lidí. A kdo byl vůbec Jan Palach? Podle samotné režisérky to byl národní hrdina, kterého tak vnímali všichni lidé. Režisérka nám říká, že film nehodnotí čin Jana Palacha, jestli byl správný, nebo špatný, zdali je hrdinou nebo ne. Toto rozhodnutí je na každém z nás, co si z činu Jana Palacha odneseme. Producent

⁴⁰ Srov. *Z očí do očí: Agnieszka Holland* [online]. Česká televize, i-vysílání © 1996-2014 [cit. 2014-10-27]. Dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1098195425-z-oci-do-oci/39445112726>.

Tomáš Hrubý nám říká, že naše generace už moc nepamatuje čin a dobu Jana Palacha. My v dnešní době nevíme, že se svoboda, kterou máme, může rychle změnit, jako tomu bylo v době normalizace. Proto bychom si neustále měli připomínat, jaké to je, když se svoboda potlačuje, jako tomu bylo kolem roku 1968, a vznikne totalitní režim.⁴¹

2.1. Názory na obětování Jana Palacha

Názory Tomáše Halíka (katolického kněze) jsou cenné zejména proto, že měl k Janu Palachovi velmi blízko. Narodil se v témže roce (1948) a dokonce studoval stejnou fakultu a s Palachem se osobně znal.⁴² V katolickém týdeníku Halík říká, že Jan Palach, který byl silně nespokojen s okupací Československa, nespáchal svůj čin kvůli okupaci samotné. Hlavním důvodem byla netečnost našeho národa, a to že se občané těmto věcem vůbec nebránili. Sám Jan Palach se snažil národu otevřít oči, abychom viděli, v jaké jsme době, probudili se a konečně spatřili skutečnou pravdu, která byla krutá. Na otázku, zda je něco důležitějšího než život, odpovídá: ano, pravda je mnohem cennější než život sám.⁴³

Pokládá si otázku, zda čin Jana Palacha byla sebevražda či oběť. Na toto bylo mnoho pohledů a názorů. Někteří křesťané si mysleli a tvrdili, že se jednalo o sebevraždu. Ovšem sebevrah je podle G.K.Chestertona (anglický spisovatel, křesťanský myslitel a zastánce katolicismu) člověk, který si neváží svého života. Palach si však více než svého život vážil života lidí a společnosti. Autor se ztotožnil s názorem biskupa Tomáška, kardinála Berana a papeže Pavla VI., kteří Palachův čin označili jako oběť.⁴⁴

⁴¹ Srov. Exkluzivně: Jak se natáčel Palach. Podívejte se na film o filmu [online]. *Novinky.cz* © 2003-2014. Publikováno 19.12.2012[cit. 2014-10-27]. Dostupné na: <http://www.novinky.cz/kultura/288221-exkluzivne-jak-se-natacel-palach-podivejte-se-na-film-o-filmu.html>.

⁴² Srov. FALTÝNEK, Vilém. Tomáš Halík: Palachův čin nás zavazoval. *Rádio Praha* [online]. Publikováno 18.1.2008 [cit. 2014-10-09]. Dostupné na: <http://www.radio.cz/cz/rubrika/udalosti/tomas-halik-palachuv-cin-nas-zavazoval>

⁴³ Srov. HALÍK, Tomáš. Jan Palach – pochodeň svědomí. *Katolický týdeník* [online]. Publikováno 4.2.2009 [cit. 2014-10-09]. Dostupné na: <http://www.katyd.cz/tema/jan-palach---pochoden-svedomi.html>

⁴⁴ Srov. HALÍK, Tomáš. Jan Palach – pochodeň svědomí. *Katolický týdeník* [online]. Publikováno 4.2.2009 [cit. 2014-10-09]. Dostupné na: <http://www.katyd.cz/tema/jan-palach---pochoden-svedomi.html>

Jan Palach je znám i v Římě, kde má bronzovou sochu (první pomník postaven v roce 1970). Papež Pavel VI. pravil v souvislosti s Palachovou smrtí, že „*Není možné schvalovat tragickou formu tohoto svědectví, ale jeho hodnotu uchovejme, protože ukazuje na svrchovanost oběti sebe sama z lásky k druhým*“.⁴⁵

Kardinál dr. Josef Beran pronesl pro představitele církve pražské, ale i pro celý československý lid dne 25. ledna 1969 proslov, který byl vysílán z Říma. V tomto proslovu je kardinálova řeč velmi posmutnělá, ale zároveň plná lásky, kdy stejně jako náš národ tak i on oplakává smrt Jana Palacha, ale nejen jeho, ale i jeho následovníků, kteří si zvolili stejný osud. Kardinál Beran vnímá jejich smrt jako hrdinství, ale přesto s jejich jednáním nesouhlasí.⁴⁶ „*Zabít se není nikdy lidské*“.⁴⁷ Podle kardinála Berana by lidé měli Palachův čin vnímat jako jakýsi ideál, který je ušlechtilý, protože Jan Palach dokázal obětovat svůj život pro nás ostatní. Jeho čin ve své podstatě schovával daleko více, bylo to vlastenectví, svoboda, také pro pokrokovější budoucnost. Josef Beran mluví o nové etapě našeho života, kdy máme své životy směřovat k rozmachu naší vlasti, aby náš národ byl lepším a statečným. Kardinál Josef Beran má právo takovéto promluvy, protože on je Kristův služebník. Nejdůležitější je pro něho víra a víra je světlo, které nám posílá do našich srdcí.⁴⁸

„*Člověk musí bojovat proti tomu zlu, na které stačí*“⁴⁹, toto je jeden z názorů Jana Palacha. Je otázkou, zda dnešní generace dokáže pochopit Palachovu oběť bez znalostí a zkušeností poměrů tehdejší doby a je pro ně pravděpodobně těžko pochopitelné, že někdo dokáže položit svůj život pro určité, byť zjevně velmi ušlechtilé cíle. Smyslem života není opustit tento svět za účelem nějakého prospěchu pro společnost, ale naplnit jej, být užitečný společnosti a druhým lidem, snažit se o sebezdokonalování pro tu nejlepší možnou budoucnost! „*A to je naše každodenní, trpělivá oběť*“.⁵⁰

⁴⁵ Pietní akt u sochy Jana Palacha v Římě [online]. *RadioVaticana* ©2003-2014. Publikováno 22.1.2004[cit. 2014-10-27]. Dostupné na: radiovaticana.cz/clanek.php4?id=993.

⁴⁶ Srov. VOJTOVÁ, Marie. *Proč jsem nemluvila*. Třebíč: ArcaJiMfa, 1996, s. 77.

⁴⁷ VOJTOVÁ, Marie. *Proč jsem nemluvila*. Třebíč: ArcaJiMfa, 1996, s. 77.

⁴⁸ Srov. VOJTOVÁ, Marie. *Proč jsem nemluvila*. Třebíč: ArcaJiMfa, 1996, s. 77-78.

⁴⁹ Pietní akt u sochy Jana Palacha v Římě [online]. *RadioVaticana* ©2003-2014. Publikováno 22.1.2004[cit. 2014-10-27]. Dostupné na: radiovaticana.cz/clanek.php4?id=993.

⁵⁰ Pietní akt u sochy Jana Palacha v Římě [online]. *RadioVaticana* ©2003-2014. Publikováno 22.1.2004[cit. 2014-10-27]. Dostupné na: radiovaticana.cz/clanek.php4?id=993.

Podle teologa Josefa Zvěřiny nebyl Jan Palach sebevrahem. Sebevrah si neváží svého života, kdežto Palach si jej vážil natolik, že se pro nás všechny obětoval.⁵¹ Jeho čin je církevními představiteli i celou společností vnímán jako oběť sebe sama, což dokazují také mše slavené na jeho počest u nás i v jiných zemích.⁵²

Z rozhovoru s prof. Jakubem S. Trojanem vyplývá jeho přesvědčení, že Palachův čin nebyl sebevraždou. Dle Trojana se Palach snažil otevřít oči národu v jeho následování, ne však ve smyslu stejného činu oběti, ale vyzývá k vyvarování se nesvobodné minulosti pro lepší budoucnost, a to svým chováním a jednáním. Každý z nás by si měl uvědomit podstatu a sílu jeho činu, jenž nás nabádá k zamyšlení a individuální volbě každého, co pro nás tato oběť znamená a jak nás oslovuje. Pro Trojana je Palachovo sebeobětování v důležitých okamžicích jeho života stále aktuální a zcela nepochybně ovlivňující.⁵³

⁵¹ Srov. ŠRAJER, Jindřich. *Suicidium, sebeobětování, nebo mučednictví?* Praha: 2009, s. 198-199.

⁵² Srov. Tamtéž s. 201-202.

⁵³ Srov. Tamtéž s. 234-235.

3. Děj filmu a odlišnosti od skutečných událostí

Děj filmu poměrně pravdivě kopíruje skutečné události, o čemž svědčí i fakt, že sama režisérka tuto dobu zažila. Přesto však je nutné zdůraznit, že předkládaná práce se věnuje interpretaci díla, jež je založeno na skutečných událostech. Vzhledem k filmovému zpracování tento dějinný kontext získává symbolickou podobnost. Události i postavy mají svůj historický podklad, ale při zhlédnutí filmu dílo nevnímáme pouze jako přímý popis našich dějin. Individuální postavy jsou nositeli schopnosti⁵⁴ „*reprezentovat či symbolizovat některé důležité rysy světa, ve kterém žijeme*“⁵⁵, představovat jeho důležitost a připomenout nám otázky lidské existence. Tato podkapitola se tedy nebude věnovat podrobnému převyprávění filmu, ale bude zaměřena na části, které mají zvláštní potenciál vypovědět nám něco o filmu,⁵⁶ neboť právě ty jsou důležité pro tuto práci.

Film začíná pohledem na postavu, která přehazuje výhybku a vrací se zpět do drážní budky, kde pozoruje dění kolem. Pohledem z okna drážní budky spatřuje mladíka, jenž „cosi“ odkládá na zem, polévá se „čímsi“ a následně se zapaluje. Hořící postava chvíli pobíhá a poté padá na zem a svíjí se v bolestech. Po počátečním šoku začnou přibíhat lidé v čele s výhybkářem, který se pokouší svým kabátem mladíka uhasit. Začátek filmu je tedy postaven na sebeupálení studenta filosofické fakulty Jana Palacha. Následně vypráví o následcích jeho oběti a ukazuje divákovi počátky normalizace v ČSSR z pohledu jednotlivých hrdinů. Palachovi spolužáci ihned, jakmile se o události doslechnou, běží na kolej, kde v Palachových věcech nachází dopis na rozloučenou. Ukryjí jej před vyšetřovateli a následně předají studentskému hnutí, které jej rozmnoží a pošle mezi lid.

Celý děj filmu se věnuje soudnímu sporu rodiny Jana Palacha s poslancem Vilémem Novým, jenž se krátce po Palachově činu vyjádřil a zlehčil tento akt na stranickém mítinku v České Lípě prohlášením o tzv. studeném ohni. Stěžejní postavou celé trilogie je advokátka Dagmar Burešová, která byla oslovena matkou

⁵⁴ Srov. HOJDA, Jan. *Obrazy člověka ve vybraných dílech literatury a filmu 20. Století: teologicko-antropologické interpretace*. Ostrava: Moravapress, 2013, s. 43.

⁵⁵ HOJDA, Jan. *Obrazy člověka ve vybraných dílech literatury a filmu 20. Století: teologicko-antropologické interpretace*. Ostrava: Moravapress, 2013, s. 43.

⁵⁶ Srov. HOJDA, Jan. *Obrazy člověka ve vybraných dílech literatury a filmu 20. Století: teologicko-antropologické interpretace*. Ostrava: Moravapress, 2013, s. 43.

Jana Palacha, bratrem Jiřím a studentem Ondřejem Trávníčkem. Ta nejprve paní Palachovou odmítá, ale následně po dohodě se svým manželem, po zvážení všech rizik, která nakonec nebyla natolik silným argumentem k popření svého svědomí, se případu ujímá.

Z rodiny se jako první o činu svého bratra dozvěděl Jiří Palach. Odjíždí za ním do nemocnice, kde zjistí, že matka prozatím nic netuší. Snaží se ji rychle kontaktovat, ale dozví se, že se chystá syna Jana v Praze navštívit a již je na cestě na nádraží. Po domluvě s ošetřující lékařkou svého bratra je mu poskytnuta sanita i s řidičem, který jej za matkou odváží. Následuje velmi silná scéna, kdy matka Jana Palacha, která právě nastoupila do vlaku, zahlédne v novinách zprávu o svém synovi. V tu chvíli se k ní dostává Jiří, matce pomůže z vlaku a spolu se vrací do nemocnice.

Po zveřejnění dopisu na rozloučenou je ukázána reakce spolupracovnice advokátky Burešové, jenž má strach o svoji dceru, která se nevrátila domů. Obává se, zda nepatří do skupiny tzv. „pochodní“. Jan Palach umírá a na chvíli také částečně utichají rozbourané emoce společnosti (zejména mezi studenty).

Průchodem do bytového meziproduktu vchází mladík. Ukryvá se v malé kůlničce, kde své tělo čímsi potírá a následně polévá. Vychází ven, vejde zpět do průchodu na Václavském náměstí a zapaluje se. Čin Jana Zajíce opět rozproudí vášně. Studentské hnutí pod vedením Ondřeje Trávníčka pracuje ze všech sil. Trávníček se také připojuje k matce Jana Palacha, která se rozhodla zakročit proti bezpráví, jež bylo namířeno na jejího syna.

Následně je velmi působivě vyobrazen vnitřní boj advokátky Burešové, zda se zapojit do boje, jenž paní Palachová rozpoutala, a bránit tak nejen čest jednoho neznámého studenta, ale hlavně pravdu, která byla tehdejší totalitním režimem zkreslována či zcela potlačována. Musí volit mezi svojí rodinou a svým svědomím. Zvolí tu správnou cestu nejen jako advokátka, ale jako člověk s morálními hodnotami nemůže volit jinak.

Paní Palachová je neustále obtěžována telefonáty, výhrůžky a následná exhumace těla jejího syna, kterého „mocní pánové“ ze strachu z reakcí veřejnosti připravili o místo posledního odpočinku (exhumace je znázorněna jako noční tajná akce, za deště, čímž je umocněn pocit, že tehdejší vláda měla skutečně velký strach z následných reakcí společnosti). Zoufalá matka chvíli propadá beznaději a pocitům

marnosti. Mateřská láska je však odolná a paní Palachová s podporou svého syna, Ondřeje Trávníčka a zejména Dagmar Burešové v boji pokračuje.

Také rodině Dagmar Burešové se nevyhnuly výhrůžky a následné msty komunistické zvůle. Její manžel tak nakonec přichází o práci a zároveň o velmi slibnou kariéru lékaře. Je nucen dojíždět do zaměstnání. Ale i přesto manželé nadále stojí při sobě a jsou rozhodnutí všechna tato příkoří ustát. Sílu jim dodává víra, že činí správnou věc, která by mohla pomoci změnit hodně věcí.

Dále se film věnuje převážně soudnímu procesu. Je zde znázorněn nátlak na soudkyni Orlovou, která nakonec podlehne a činí tak, jak je jí tehdejší mocí diktováno. Také studentka filosofie a kamarádka Jana Palacha je tímto způsobem donucena k lživé výpovědi. Celý soudní proces nakonec dopadne přesně tak, jak si vláda přála a jediná prosba matky Jana Palacha, tedy očištění jména jejího syna a uznání jeho statečného činu, vyslyšena nebyla. Film končí připomenutím událostí z ledna 1989, tedy tzv. Palachovým týdnem, čímž je nám ukázáno, že i přesto, že to trvalo 20 let, pravda si nakonec svoji cestu našla.

Od skutečných událostí se film v některých prvcích skutečně odlišuje, například postava Ondřeje Trávníčka byla složena z několika osob z důvodu nesouhlasu nejbližších rodinných příslušníků p. Lubomíra Holečka (student, který se stal vzorem pro vytvoření postavy Ondřeje Trávníčka) s natáčením filmu. Po Palachově činu nebyla na psychiatrii hospitalizována pouze jeho matka, ale také bratr Jiří, Jan Zajíc ve skutečnosti nevypil kyselinu. Jednu podstatnější nepřesnost spatřuji v tom, že Dagmar Burešová ve skutečnosti údajně neváhala a případ přijala ihned (stejně jako její manžel) a také exhumace proběhla trochu jinak. Zde však z hlediska symboliky spatřuji velký přínos nedodržení těchto faktů, neboť právě tyto pasáže dokázaly zdůraznit a přiblížit divákovi atmosféru tehdejší doby a hlavně emoce, které lidé museli sami v sobě skrývat a s čím vším byli nuceni se bít. Ve skutečnosti byli u soudu přítomni pánové Emil Zátopek, Pavel Kohout, Vladimír Škutina, Lubomír Holeček a Luděk Pachman, což však ve filmu také není.⁵⁷

⁵⁷ Srov. ČERNÁ, Michaela. Hořící keř vs. realita: u Palachova soudu chybí Zátopek, přebývá tenze Burešové [online]. *Lidovky.cz*, 11.4.2013 [cit. 2014-10-09]. Dostupné na: http://www.lidovky.cz/horici-ker-vs-realita-u-palachova-soudu-chybi-zatopek-prebyva-tenze-buresove-1-wk-/kultura.aspx?c=A130408_220318_ln_kultura_mc.

3.1. Výrazné rysy ve filmu

Celou trilogií se prolínají různé prvky, které mohou odkazovat na teologicko-antropologický smysl. Velmi často zde dochází ke střídání barevného filmu a černobílých částí, přičemž hlavně tyto připomínají atmosféru tehdejší doby.

Dalším výrazným prvkem trilogie je odhalení povah jednotlivých postav typických pro život v komunismu, které nejen zdůrazňuje protipóly kladných a záporných postav, ale zároveň poukazuje na množství lidí, kteří se ocitají mezi těmito protipóly. Právě zde je velmi jasně zřetelný smysl využití hry barev v kontrastu s černobílým filmem. Šedá barva zde znázorňuje nečinnost, netečnost a odevzdání se, a to zejména z důvodu zbabělosti, která byla typickým projevem tehdejší společnosti. A právě studenti byli tehdy těmi nejodvážnějšími.

Film divákovi přibližuje obraz československého zajetí, ukazuje nám různé nástroje diktatury a donucovací prostředky komunistického režimu, jakými byly psychický nátlak, lži a korupce, zneužívání či zatajování informací. Na příkladu soudkyně Řezníčkové nám ukazuje, jakým způsobem dokáže diktatura docílit křivení charakteru. Oproti tomu staví sílu mateřské lásky, díky které paní Palachová dál čelí všem útokům a pokračuje v boji za pravdu a čest svého syna. Stejně tak advokátka Burešová nakonec volí cestu spravedlnosti a pravdy, čímž vystavuje svoji rodinu možným rizikům, ale zároveň tak prokazuje svoji lásku k manželovi a svým dětem, neboť svým bojem vyzývá společnost k činům, které by mohly vést k pádu režimu a tedy i ke svobodě člověka. A jaký jiný život by mohl být tím nejlepším pro její rodinu, než život svobodný, slovy Vladimíra Boublíka, „*Svoboda je základním činitelem osobní důstojnosti*“.⁵⁸ „*Svoboda je tedy „pramenem“, „principem“ projevování a uskutečňování osobní důstojnosti člověka*“.⁵⁹

Fakt, že samotné upálení se odehrává na Václavském náměstí, je možné považovat za další náboženskou symboliku. Událost lze spojit se sv. Václavem, tedy s prvkem mučednictví a je možné zde spatřovat jakousi paralelu sv. Václava s Janem Palachem, neboť také sv. Václav je označován za mučedníka.

⁵⁸ BOUBLÍK, Vladimír. *Teologická antropologie: člověk v Kristu Ježíši*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 67.

⁵⁹ Tamtéž s. 67.

V trilogii se velmi často objevuje pohled do zrcadla, či zrcadlení se ve výkladní skříni nebo například pohled přes okno (manželé Burešovi na sebe hledí přes okenní tabuli). Vidět sám sebe v zrcadle je možné vykládat dvojím způsobem. V prvním případě je možné na prvek pohlížet jako na zrcadlo, které je nám nastaveno tak, abychom zhodnotili sebe a své jednání, tedy opět jako na prvek vyzývající nás samotné k činnosti, k prozření a vyjití sama ze sebe. Druhou symbolikou by v tomto případě mohla být slova sv. Pavla o poznání pravdy v pravém slova smyslu. V případě Burešových a jejich vzájemného pohledu skrz okenní tabuli, zde spatřuji okno jako jakousi bariéru mezi manželi, a to ve chvíli jejich rozhodování, zda přijmout případ paní Palachové. Ve chvíli, kdy se manželé ve svém rozhodnutí shodnou a navíc se jedná o rozhodnutí kladné, bariéra mezi nimi mizí a zároveň přechází černobílý obraz zpět do barevného, a manželé se spojí ve vzájemné „my“.

Z činu Jana Palacha se můžeme domnívat, co si přál sdělit společnosti. První pochodeň, Václavské náměstí, dopis s jeho poselstvím, to všechno byly prvky, které měly upoutat pozornost, která by český lid probudila z lhostejnosti a vyzvala k akci. Režisérce se podařilo ve své trilogii „Hořící keř“ tyto prvky zachovat a pomocí konkrétních záběrů, střídáním černobílého a barevného filmu, vystupováním z telefonní budky či průchodu a dalšími symbolikami, kterým se budu věnovat v následující části, divákovi nenuceně vštípit atmosféru tehdejší doby a na základě biblických symbolik poukázat na některé z možných inspirací několika studentů k tak radikálním krokům.

4. Biblické inspirace a významové paralely

4.1. Motiv Hořícího keře

Název celého díla významově spojuje Palachův čin s motivem hořícího keře. Co to pro nás znamená? Má nám to něco říct? Víme, že tak začíná vyvedení izraelitů z Egypta a jeho ustanovení Božího lidu. Tedy si lze z toho vyvodit, že je tento motiv z velké části patrně spojen s biblickou událostí zjevení Boha Mojžíšovi skrze hořící keř, jenž nikdy neshořel. Událost se objevuje v biblické knize Exodus ve vyprávění o události na hoře Oreb, při níž se Mojžíšovi zjevil Bůh v hořícím keři a pravil „*JSEM, KTERÝ JSEM*“.⁶⁰ Bůh se zjevuje jako Bůh živý a zjevuje Mojžíšovi své jméno JHWH, ve Starém zákoně označován jako Pán, v Novém zákoně jako Ježíš, nazývaný Pán, se jeví jako pravý Bůh.⁶¹ Hořící keř po zjevení Boha Mojžíšovi neshořel a zde vyvstává otázka „shořel tedy Jan Palach, nebo neshořel?“ Čím je pro nás jeho čin? Je otázkou? Zamyšlením? Zjevení Božího jména v hořícím keři Mojžíšovi je tedy začátek exodu. Mojžíš začíná žít novým životem s posláním, je svědkem této události, jeho život se mění.

Bůh se člověku sdílí z bezmezné lásky dobrovolně a nezištně, zjevuje mu nejen sám sebe, ale také svůj plán, jenž spočívá v tom, že Bůh „*chce sdílet svůj božský život lidem, které svobodně stvořil, aby je ve svém jediném Synu, přijal za adoptivní syny*“.⁶² Jeden z rysů Božího zjevení, může spočívat v tom, že člověk spatřuje to, co nikdy neviděl, poznává, co nikdy nepoznal a odhaluje se mu to, co bylo doposud skryté.⁶³ A co máme poznat z činu Jana Palacha? Zjevuje něco, co vede ke svobodě? Celé této trilogii dominuje otázka lidské důstojnosti - hledání cesty ke svobodě.

Symbolika „exodu“ tedy spočívá ve vyjití z Egypta, tedy z útisku a za pomoci Hospodina, jenž nás vede. A i když putování ke svobodě a pravdě (40 let putování pouští do zaslíbené země) je velmi dlouhé, po dvaceti letech nakonec naše poznávání dozrává k pravdě (1989 Palachův týden). Ve filmu Hořící keř nacházíme paralelu

⁶⁰ Ex 3,14

⁶¹ Srov. *Katechismus katolické církve*, § 202; 1. vyd. Praha: Zvon, 1995, s. 67.

⁶² *Katechismus katolické církve*, § 52; 1. vyd. Praha: Zvon, 1995, s. 31.

⁶³ Srov. RAHNER, Karl. *Teologický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2009, s. 412-413.

s touto biblickou událostí. Po celou dobu nás provází jakýmsi útrpným putováním v podobě soudu a jednotlivých malých, ale existenciálních, bojů mezi kladnými a zápornými hrdiny. Celé „putování“ končí závěrečným pohledem na probíhající listopadovou sametovou revoluci o dvacet let později. Hořící Jan Palach jakožto symbol hořícího keře nám ukazuje sílu Božího zjevení, které nás vyzývá k vyjití z otroctví, které sice bude trvat dlouho, ale pravdy a svobody se nakonec dobereme, protože člověk obdařen božskou milostí odpovídá poslušností víry, to znamená světit se Bohu a přijmout jeho Pravdu⁶⁴, jenž je Pravda sama.⁶⁵ Ta Pravda, která je neměnná v čase, vše ostatní je pomíjivé. „*Prostoupí-li člověka, přivádí ho prostřednictvím viditelného světa k neviditelnému*“.⁶⁶

4.2. Motiv oběti, zápalné oběti

Ve filmu vidíme hořícího Jana Palacha, který na rozdíl od zjevení, které spatřil Mojžíš, skutečně shoří. Celým filmem se prolíná jeho odkaz, ve kterém viděl smysl a zanechal ho tu pro nás. Palach je zde vyobrazen jako mučedník, tedy tak, aby divák v jeho činu spatřoval hrdinství a oběť ve prospěch národa. Pohled na hořícího mladíka ve filmu ve své podstatě není zážitkem, jenž by nás nutil odvrátit oči. Naopak. Náhodní kolemjdoucí v úžasu hledí na pohybující se žhnoucí „pochodeň“ a film tak napovídá, že bychom před touto událostí neměli zavírat oči. Skrze tuto symboliku je možné odkazovat k tomu, že světlo je jeden ze symbolů Boha. Je jeho neskonale milostí, že nás vyvedl ze tmy do světla a my jsme jeho součástí.⁶⁷

Palachovo jméno bývá ve velké většině spojováno s termínem mučedník. Také ve filmu je jeho postava zobrazena jako ten, který položil svůj život ve prospěch národa. Mučedníkem je označován ten, kdo trpí a má zemřít pro to, aby ostatním přinesl spásu. Utrpení a smrt jsou tedy Božím plánem a lidé skrze Krista dojdou vykoupení.⁶⁸ Nejen Ježíš, ale také jeho proroci byli pronásledováni

⁶⁴ Srov. *Katechismus katolické církve*, § 143; 1. vyd. Praha: Zvon, 1995, s. 51.

⁶⁵ Srov. J 14,6

⁶⁶ *Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě Gaudium et spes*, čl. 15. In Dokumenty II. vatikánského koncilu. Praha: ZVON, 1994, s. 271-297.

⁶⁷ Srov. FEUILLET, André., GRELOT Pierre. Světlo & Temnoty. In Slovník biblické teologie. Český překlad z 5. vyd. Řím: Velehrad-Křesťanská akademie, 1991, s. 498.

⁶⁸ Srov. AUGRAIN, Charles. Mučedník. In Slovník biblické teologie. Český překlad z 5. vyd. Řím: Velehrad-Křesťanská akademie, 1991, s. 245.

a zabiti.⁶⁹ Ježíš znal předem svůj osud a i přesto jej přijal a s ním i svoji smrt.⁷⁰ Z jeho mučednické smrti se rodí církev, která se stává tělem Kristovým a má za úkol vydávat Bohu svědectví krve, které má spasit lid. Mučednictví jako takové je jádrem církve, protože mučedník si volí křesťanskou smrt na základě svobodné víry a je projevem Božího milosrdenství.⁷¹ „*Mučedníkovi se v tradičním náboženském pojetí dostává kultické úcty a jeho čin je trvale připomínán a vyzdvihován*“.⁷²

Symbol ohně se často objevuje ve Starém i Novém zákoně především jako působení Boží blízkosti nebo působení Ducha svatého. *A ukázaly se jim jakoby ohnivé jazyky, rozdělily se a na každém z nich spočinul jeden; všichni byli naplněni Duchem svatým*“.⁷³ Také, ale může souviset s Božím trestem, například zničení Sodomy a Gomory nebo jak se píše v Matoušově evangeliu, pokud kdokoliv, zavrhně svého bližního, bude stráven ohněm.⁷⁴

Když Ježíš Kristus přišel na svět, řekl svému Otci: „*Oběti ani dary jsi nechtěl, ale dal jsi mi tělo. Zápalné oběti ani v oběti za hřích, Bože, jsi nenašel zalíbení. Proto jsem řekl: Zde jsem, abych konal, Bože, tvou vůli*“.⁷⁵ Právě v těchto slovech je zahrnuto celé poslání a úkol Syna Božího. Kristus přinesl oběť svojí poslušností Otci, v níž následně i skončil krvavou smrtí na kříži. Touto obětí byla vykoupěna vina lidstva, a tímto byl i původní předobraz oběti Starého Zákona naplněn. To říká i sv. Pavel, který píše, že Kristus jednu oběť dal za hříchy lidstva a nyní sedí na věky po pravici Boží.⁷⁶ Kristovou obětí je v pravém slova smyslu jeho sebevydání, nesmírná poslušnost Otci až ke smrti, která vrcholí na kříži. To vše se děje pro nás a naši spásu.⁷⁷ To tedy bylo smyslem jeho života, neboť Ježíš žil pro nás, pro nás se obětoval i zemřel a to vše z bezmezné lásky.⁷⁸

⁶⁹ Srov. Mt 5,12

⁷⁰ Srov. MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika pro studium i pastoraci*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, s. 294-297.

⁷¹ Srov. RAHNER, Karl. *Teologický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2009, s. 189.

⁷² ŠRAJER, Jindřich. *Suicidium, sebeobětování, nebo mučednictví?* 1. vyd. Praha: Triton, 2009, s. 42.

⁷³ Sk 2,3-4

⁷⁴ Srov. Mt 5,22

⁷⁵ Žid 10,5-7

⁷⁶ Srov. Žid 10,10-14

⁷⁷ Srov. POSPÍŠIL, Ctirad Václav.: *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. 3. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 354.

⁷⁸ Srov. BOUMA, David. *Zjevení, víra, církev: teologické skici k úvodu do křesťanství*. Ostrava: Moravapress, 2013, s. 73.

4.3. Motiv povolání, následování, poslání

Ježíš Kristus poutá lidi k sobě tím, že je povolává, strhává svým sebevydáním. Ježíš lidi vyzývá k následování, mluví o obrácení jako o odchodu starého a zrození nového člověka. Nesliboval úspěšný a snadný život, ale život věčný, život v pravdě. Tuto symboliku můžeme ve filmu spatřit v pasáži, kde se objevuje výhybkář, který zobrazuje změnu orientace našeho života, obrát k pravdě a svobodě a oproštění se od diktátu totalitního režimu. Také tato postava výhybkáře vycházejícího z drážní budky, symbolizuje motiv následování. Tento prvek je celým filmem takřka protknutý od začátku až do konce. Spatřujeme jej v postavě koncipienta, advokátky, ale také soudkyně Burešové. Všechny tyto postavy v trilogii prochází jakýmsi přechodem a musí si klást otázku, zda vše opustit a vydat se tím „správným“ a pravdivým směrem. Film nás nutí položit si otázku, co je vlastně člověk? Advokátka Burešová se rozhoduje, nakonec zvolí „výhybku“ a následuje tak oběť Jana Palacha, která nám neslibuje bezstarostný život, ale život v pravdě. Co nám film ukazuje? Cestu, kterou si Burešová zvolila, jiný směr. Toto vše vstupuje do naší pozornosti. A to zcela nezvratně.

Burešová ve filmu váhá mezi svým svědomím a blahem své rodiny. Nakonec si volí „cestu poslání“ a následuje odkaz Jana Palacha, přestože ve skutečnosti Burešová neváhala ani na okamžik a případ přijala.⁷⁹ A právě v této odchylce skutečnosti od filmu spatřuji snahu režisérky umocnit a přiblížit divákovi úlohu Dagmar Burešové v průběhu celých těchto událostí, a to následování výzvy Jana Palacha a přijetí tohoto poslání šířit jeho vzkaz dále.

Ve filmu spatřujeme obraz, kdy koncipient hledí do okenní tabule stánku a v něm spatřuje odraz hořícího Jana Palacha. V tuto chvíli je právě on tím, kdo je předurčen k předání onoho poselství, jenž Palach zanechal. Vychází z uzavřenosti (koná obyčejnou pozemskou věc – kupuje si párek) a najednou je povolán být novým poslem, podobně jako Kristus povolal své učedníky.⁸⁰ Ve filmu, je prací koncipienta zvěstovat poslání dál, protože jemu se zjevil „hořící keř“. On je také tím prvním, který tuto zprávu předává dál, advokátce Burešové a ostatním kolegům.

⁷⁹ Srov. BENEŠOVÁ, Hana. Dagmar Burešová: Zbábělost by měla být trestná [online]. *Reflex*. ©2001-2014, publikováno 17.1.2013[cit. 2014-10-25]. Dostupné na: <http://www.reflex.cz/clanek/zpravy/49377/dagmar-buresova-zbabelost-by-mela-byt-trestna.html>.

⁸⁰ Srov. Mk 3,14

Palachovým posláním byla smrt, kterou si sám zvolil, s níž se smířil, a to vše pro své blízké a pro svůj národ. Toto posláním může odkazovat na Ježíše, který nabádá své apoštoly, aby vzali svůj kříž a následovali jej cestou utrpení, tak i Jan Palach vybízí svým činem k zažehnutí dalších „pochodníků“. Pokládá za čest, že mohl být tou první „pochodník“, kterou budou ostatní následovat. Což nám ukazuje na paralelu, kdy apoštolové následovali Krista. Tím, že Ježíš „vyzývá své učedníky, aby vzali svůj kříž a následovali ho, protože on sám trpěl za nás a zanechal nám tak příklad, abychom šli v jeho šlépějích. Kristus chce totiž přidružit ke své vykupitelské oběti právě ty, kteří z ní mají prospěch jako první“.⁸¹

Za jednoho z Palachových „apoštolů“ je možné pokládat studenta Ondřeje Trávníčka, jenž vedl studentské hnutí. Ten nejprve Palacha odmítl a patrně také z důvodu pocitu viny se následně účastní celého procesu matky Palachové s poslancem Novým. Připojuje se k paní Palachové, aby jí pomohl přesvědčit advokátku Burešovou k přijetí této kauzy. Vysvětluje důvody, proč je správné bojovat proti lži. Z tohoto chování můžeme vyvodit podobnost s posláním apoštolů, kdy: Ježíš si za svého působení vyvolil dvanáct apoštolů, které pověřuje svým posláním, aby jednali jeho jménem a zasvětili svůj život pravdě.⁸² Ondřej dohlíží na to, aby se neztratil Palachův dopis, aby se společnost dozvěděla plnou a skutečnou pravdu (letáky, oslovuje odbory, které přesvědčuje ke vstupu do stávk, atd.). Množí dopis na rozloučenou Jana Palacha a vysílá jej mezi lid.

4.4. Motiv zrcadla, okna, průchody, stánek

Trilogií se prolíná stále se opakující prvek zrcadlení se (odraz ve výkladní skříni, v okně, ve skle telefonní budky, pohled do zrcadla). Vidět sám sebe v zrcadle je možné vykládat dvojím způsobem. V prvním případě je možné na prvek pohlížet jako na zrcadlo, které je nám nastaveno tak, abychom zhodnotili sebe a své jednání. Tedy opět jako na prvek vyzývající nás samotné k činnosti, k prozření. Sami zhodnotíme, zda naše jednání je tím správným. Člověk nesmí být nucen jednat proti svému svědomí. Co nám to ukazuje?

⁸¹ *Katechismus katolické církve*, § 618; 1. vyd. Praha: Zvon, 1995, s. 166-167.

⁸² *Srov. Katechismus katolické církve*, § 551; 1. vyd. Praha: Zvon, 1995, s. 148.

Druhou interpretací prvku „zrcadlení se“ jsou slova sv. Pavla o poznání pravdy v pravém slova smyslu. Ten říká, „*nyní vidíme jako v zrcadle, jen v hádance, potom však uzříme tvář v tvář. Nyní poznávám částečně, ale potom poznám plně*“⁸³, tedy nejasně a zkresleně, ale jednou přijde chvíle, kdy prozříme a pravda se nám ukáže ve své pravé podobě. Tento prvek se ve filmu velmi často objevuje. Již např. na začátku filmu hledí koncipient do okenní tabule stánku dále advokátka Burešová hledí do výkladní skříně při rozhodování o přijetí případu pí. Palachové také ve chvílích, kdy se zamýšlí, hledí do okna. Také matka Jana Palacha, při hospitalizaci v nemocnici, upíná zrak do okna a ve chvíli, kdy se dozvídá o smrti svého syna je v okně patrný kříž, který konfrontuje diváka s tematikou Marie pod křížem. Pohled na matku stojící pod oknem, jehož rámy znázorňují kříž, v nás může navodit představu Marie, matky Ježíšovi, která stála u Ježíše pod jeho křížem a cítila velikou bolest nad ztrátou syna.

⁸³ 1 Kor 13,12

5. Co je pravda, v čem spočívá, jaké jsou její odkazy a co osvětluje

5.1. „Plameny pravdy“

Jan Palach svým činem zažehl „plamen pravdy“, Dagmar Burešová tu pochodeň předává dál, jako učedníci Kristovi zvěstují jeho pravdu. Každý z nás je Bohem veden k pravdě a otevřenosti ve svém chování. Naší povinností je usilovat o pravdu hledat ji a pečovat o ni.⁸⁴ „Boží pravda se zcela zjevila v Ježíši Kristu, který je „plný milosti a pravdy“. On je „světlo světa“ (Jan 8,12), on je Pravda. Každý, kdo v něho věří, nezůstává v temnotě“.⁸⁵

Plameny pravdy, které byly v českém národu zažehnuty činem Jana Palacha, plály slabě a mnohdy téměř nepostřehnutelně, ale přesto vytrvale. Po 20 letech od jeho smrti, při vzpomínkových aktech na jeho památku, se tyto zdánlivě slabounké plamínky opět silně rozhořely a ve společnosti rozvířily nepokoje, které vedly až ke svržení totalitního režimu.

Jan Palach tedy v národu zažehl tyto plameny pravdy, které se však následně pokusil poslanec Nový uhasit lživými prohlášeními, která znevažovaly a podceňovaly Palachovu oběť. Advokátka Burešová se rozhodla za čest Jana Palacha bojovat, postavila se tedy i prostředkům totalitního režimu, kterými jsou omezování svobody práva na pravdu. Během tohoto boje se dostává do sporu s Vilémem Novým o to, co je to vlastně pravda?

5.2. „Pravda je to, co je prospěšné pro lid“

Nový odpovídá, že pravda je to, co je prospěšné pro lid. Zde bych ráda uvedla, co vlastně osmé přikázání „nepromluviš křivého svědectví“ zakazuje, neboť snad ve všech bodech koresponduje činům, kterých se totalitní režim dopouštěl. Těmito body jsou lež, nebo falešná svědectví, která pravdu pozměňují a překrucují, dále pomluvy a vše co může narušit danou osobu, nebo naopak pochlebování za účelem dosažení nějakých výhod. V období komunismu bylo využívání těchto

⁸⁴ *Katechismus katolické církve*, § 2464, §2467; 1. vyd. Praha: Zvon, 1995, s. 597-598.

⁸⁵ *Katechismus katolické církve*, § 2466; 1. vyd. Praha: Zvon, 1995, s. 598.

výše uvedených prostředků k upravování a zatajování pravdy na denním pořádku. Pravda byla upravována, pozměňována či zcela zamlčována, a to tak, jak se to hodilo vládě a jejím plánům.

Vilém Nový odpovídá na dotaz advokátky Burešové ohledně pravdy a svědomí, že „*pravda je to, co je prospěšné pro lid*“.⁸⁶ Ovšem termínem „prospěšné pro lid“ měl na mysli spíše „prospěšné pro režim“. V případě soudního sporu mezi paní Palachovou a Novým byla vlastně pravda již dopředu daná. Soudkyně Orlová byla ovlivněna výhrůzkami a nátlakem ze strany vládních činitelů a rozsudek tak byl znám již před koncem procesu. V rozhovoru Burešové s Novým lze spatřovat paralelu s Novým zákonem, konkrétně v Pilátově soudu s Kristem, kdy Ježíš říká: „*Já jsem se proto narodil a proto jsem přišel na svět, abych vydal svědectví pravdě. Každý, kdo je z pravdy, slyší můj hlas*“.⁸⁷ Na Kristova slova Pilát odpovídá otázkou „*Co je pravda?*“.⁸⁸ Nechtěl se však o pravdě dozvědět více, neptal se, jak docílit svého spasení. Pravda v podání Nového, advokáta Charouze, poručíka Bočka či soudkyně Orlové není ničím jiným než lží. Samotné Písmo svaté učí pravdě, je zcela neomylné, protože vychází ze samotného Boha. Pokud skutečnost upravíme, přikrášíme, částečně nebo zcela zatajíme, jedná se ještě o pravdu?

Při sledování Hořícího keře na diváka zajisté působí zneužívání moci ke stranickým prospěchům, které Nový a jeho strana různě překrucují, zamlčují a zatajují. To vše je ve filmu výrazně ztvárněno, což může v divákovi vyvolat negativní emoce. Tedy odsouzení činů komunistické strany, jejích členů, ale také lidí, kteří proti tomuto režimu nebojovali (například soudkyně, či kolega Dagmar Burešové), neboť jejich praktiky a lhostejnost, ale také nemorální hodnoty, to vše směřovalo k potlačení lidské důstojnosti.⁸⁹ „*Spolu s lidskou důstojností je pak pošlapáno i vše, co je v životě člověka posvátné*“.⁹⁰

⁸⁶ HOLLAND, Agnieszka. *Hořící Keř*. Trilogie[film]. Česká republika, 2013. 61 min.

⁸⁷ J 18,37

⁸⁸ J 18,38

⁸⁹ Srov. HOJDA, Jan. *Obrazy člověka ve vybraných dílech literatury a filmu 20. Století: teologicko-antropologické interpretace*. Ostrava: Moravapress, 2013, s. 45.

⁹⁰ HOJDA, Jan. *Obrazy člověka ve vybraných dílech literatury a filmu 20. Století: teologicko-antropologické interpretace*. Ostrava: Moravapress, 2013, s. 45.

5.3. Strach

Je nutné zamyslet se také nad důvody, které vedou (nejen) mocné pány ke lžím, pozměňování a zamlčování pravdy a skutečných událostí. Takovýmto důvodem by mohl kromě zášti, být také strach. Strach z reakcí společnosti, která se vždy v krajních situacích semkne a takto semknutý národ je mnohem silnější, nežli jedinec. Tento strach patrně vedl k exhumaci Palachova těla, přičemž ve filmu je tato událost znázorněna za deštivé noci. Síla tohoto okamžiku divákovi ukazuje velikou moc tehdejšího režimu, zatajovat pravdivé události. Jan Palach neměl svůj hrob, bylo zakázáno o něm mluvit. Zemřel, ale přesto nadále ovlivňoval životy i společnost. A právě z tohoto jeho vlivu měli někteří veliký strach. Další forma strachu je spatřována na postavách soudkyně Orlové, či spolupracovníka Burešové Charouzovi. Orlová má strach zejména o svoji kariéru, proto se nechá zlomit a stává se pouhou loutkou a nástrojem totalitního režimu. Charouz jedná nemorálně zejména ze strachu o budoucnost své dcery. Tento strach však pramení jen z obav ze ztráty možností dalšího studia, horšího materiálního zabezpečení a společenského postavení. Charouz se nebojí o duši své dcery, ale o její blaho. Charouz odmítl bojovat za pravdu a svobodu, s čímž zároveň odmítl bojovat za život v blaženosti nejen pro sebe, ale také pro svoji dceru.

6. Dítě jako symbol budoucnosti

6.1. Rodinné pouto

Dalším velkým tématem filmu je znázornění síly rodinného pouta, mateřské lásky a zobrazení dítěte jako symbolu naší budoucnosti. Dle Lévinase je člověk povolán, aby odpovídal za druhého, jsme zavázáni starat se o druhého dříve, než o sebe. Pro Lévinase je tato povinnost k druhému základem společenství.⁹¹ Ve filmu je nám ukázána manželská síla i oběť v podání rodiny Dagmar Burešové. Ona buduje kariéru právničky, její manžel je velmi slibný mladý lékař a jejich děti mají před sebou celý svůj život. Dílo manžele Burešovi představuje jako rovnoprávné partnery, kteří v takovýchto těžkých chvílích a zásadních otázkách rozhodují společně, vzájemně se respektují, jsou si oporou a jeden druhého ctí. Burešová svému muži sdělí důvody, proč by se případu měla ujmout, ale zároveň jej upozorní na možné následky. V tuto chvíli jej staví do pozice, kdy je nucen on sám se rozhodnout. Chvilka vnitřních rozhodování obou partnerů je ve filmu znázorněna pomocí hry barev (střídání černobílých částí s barevným filmem) a využitím pohledu mezi manželi skrz okno. Okno nejprve manžele od sebe odděluje, jejich názory jsou odlišné. Ve chvíli, kdy Bureš dospěje k závěru přijetí případu pí. Palachové, prvek okna, jenž je odděloval, zmizí, barvy se projasní. I beze slov je jasné, že v tuto chvíli jsou partneři ve svém rozhodnutí za jedno, jsou jednotní. *„Muž a žena jsou stvořeni „jeden pro druhého“: ne že by je Bůh stvořil jen „napůl“ a „neúplné“; stvořil je pro společenství osob, v němž každý může být „pomocí“ pro toho druhého, protože jsou zároveň rovnocenní jako osoby a doplňují se jako muž a žena. V manželství je Bůh spojuje tak, že vytvářejí „jedno tělo“ (Gn 2,24) a mohou předávat lidský život.“*⁹² Společně se vydávají čelit problémům, vydávají se cestou ke svobodě, která je sice bude hodně stát, ale pevnost jejich manželství se tím může jenom umocnit.

⁹¹ Srov. CHALIEROVÁ, Catherine. *O filosofii Emmanuela Lévinase*. Praha: Ježek, 1993, s. 21.

⁹² *Katechismus katolické církve*, § 372; 1. vyd. Praha: Zvon, 1995, s. 104-105.

6.2. Děti jako odkaz naší budoucnosti

Každý rodič se podílí na Božském otcovství, je tedy ten první, jenž je odpovědný za výchovu svého potomka, a také jsou prvními zvěstovateli víry.⁹³ A byla to právě matka Jana Palacha, která se jako první (a bez jakýchkoli okolů a dlouhého rozmýšlení nad možnými následky) jala bránit dobré jméno svého syna. I když se v první chvíli nedokázala smířit s myšlenkou, že se nemohla se svým synem rozloučit a pochopitelně ji velmi zasáhla tato ztráta, nakonec přijala svůj podíl na Božském otcovství a hájila čest svého dítěte. Dle Lévinase při setkání s druhým člověkem za něho přijímám odpovědnost. Přijetím „druhého“ přijímám i starosti o jeho svobodu a tehdy mne čeká nová budoucnost i přítomnost. Otec a matka ze sebe dávají tolik, aby vzniklo jiné a nové, za něž se stávají odpovědnými rukojmími.⁹⁴ Lévinas o tomto rukojmí hovoří jako o „*tvrdém označení pro lásku*“.⁹⁵ Podle Lévinase právě skrze své potomky se nám může ukázat budoucnost.

Ve filmu je zobrazen vztah paní Palachové k oběma svým synům. Nezdolná síla mateřské lásky ji žene kupředu v boji za čest svého syna. Zrovna tak láska a úcta nejen ke své matce, ale i ke svému bratru, vede Jiřího Palacha stát za všech okolností při své rodině. V Hořicím keři není zaznamenán jakýkoli zásadní slovní projev Jiřího, jenž by napověděl, jaký názor zastává. Přesto svým jednáním jasně ukazuje, že rodina a pravda jsou pro něj těmi nejvyššími prioritami. Jak již bylo výše několikrát zmíněno, také rodina Burešových ve filmu velmi zřetelně prokazuje tu správnou formu rodinného soužití, rovnosti obou manželů a obrovské lásce ke svým dětem. Na první pohled se zdá riskování s budoucností jejich potomků jako neuvážené, ale při zamyšlení se do hloubi problému je jasné, že rodiče pro své děti zvolili sice obtížnější cestu životem, ale tato cesta byla založena na pravdě, svobodě a spravedlnosti.

Také vyšetřovatel Jireš, v podání Ivana Trojana, je ve filmu představen jako osoba, která se nedokáže vzdát svých zásad a jít proti pravdě a svému svědomí. Ve druhém díle trilogie je záběr na vyšetřovatele Jireše, který naloží svoji rodinu do auta a raději volí odchod z útisku do svobodné země, než by své děti nechal

⁹³ Srov. *Katechismus katolické církve*, § 2222, § 2225; 1. vyd. Praha: Zvon, 1995, s. 546-547.

⁹⁴ Srov. LÉVINAS, Emmanuel. *Být pro druhého*. Praha: Zvon, 1997, s. 24-25.

⁹⁵ LÉVINAS, Emmanuel. *Být pro druhého*. Praha: Zvon, 1997, s. 24.

vyrůstát ve lžích. Velmi výmluvný a z mého pohledu silný je záběr, kdy v tu nejdůležitější chvíli automobil vypoví poslušnost a Jireš vystoupí z auta a celou svoji rodinu před sebou tlačí přes hraniční čáru. Odhodlání a síla, se kterou se manžel a otec rozhodne své nejbližší v bezpečí dovést do sousední země (Rakousko), která je svobodná, je opravdu vypovídající a zde se nám opět nabízí paralela s druhou knihou Mojžíšovou a odchodem Izraelitů z Egypta. Jireš se rozhodl s ohledem na svoji rodinu začít nový život v jiné zemi.

Naproti tomu například Charouz (spolupracovník advokátky Burešové), který z počátku Burešovou v jejím rozhodnutí přijmout případ Jana Palacha podporuje a pomáhá jí, díky nátlaku nakonec obrací a okrádá Dagmar Burešovou o velmi důležitou písemnost související s případem. Přesto však nelze Charouze označit za zápornou postavu. On se jednoduše jen špatně rozhodl. Z obav o budoucnost svojí dcery volí cestu, která je podle něj tím nejmenším zlem. Pro svého potomka obětuje svoji čest, a přestože již předem ví, že s tímto rozhodnutím bude muset nadosmrti žít a bude jej to trápit, neboť je v jádru člověk dobrý, budoucnost dcery je pro něho mnohem důležitější, než jednat v souladu se svým svědomím. Jeho láska k dceři je ukázána již ve chvíli, kdy se dozví o činu Jana Palacha a o tom, že je jen jedním ze skupiny a další jej budou následovat. Charouz svoji dceru od předchozího dne neviděl, nespala doma a on má obrovský strach, zda není také jednou z „pochodní“ (je totiž také studentkou filosofické fakulty a spolužačkou Jana Palacha).

Jak je z filmu vidět, svoji rodičovskou lásku a strach o budoucnost svých dětí je možné aplikovat několika způsoby. I dobrý rodič a slušný člověk se může rozhodnout chybně a s vědomím dobré víry konat špatné věci, lhát či podlehnout nátlaku a pokušení. Ale i přes dobrý úmysl je nutné si uvědomit, že děti jsou naší budoucností a my jim svým jednáním dáváme příklad, jak uchopit svůj život a jak s ním naložit. Ze lži nikdy nevzešlo nic dobrého a není tím dobrým příkladem pro naše děti. Posláním rodičů není jen dbát na materiální zabezpečení svých dětí, ale také na jejich vzdělání a rozvoj jejich morálních hodnot, charakteru a také ducha, jenž by měl být založený na pravdě, svobodě a lásce.

Závěr

V úvodu předkládané bakalářské práce byl stanoven cíl prokázat (či naopak vyloučit) teologicko-antropologický smysl filmu „Hořící keř“. Hypotéza, že „Hořící keř“ skutečně jednotlivými prvky odkazuje na náboženskou symboliku, byla analytickou metodou zhodnocena a následně potvrzena.

Biblickými inspiracemi a významovými paralelami filmové trilogie „Hořící keř“ spatřuji v první řadě samotný „hořící keř“, tedy prvek, jenž je spojen s biblickou událostí zjevení Boha v hořícím keři, jenž neshořel a právě tento prvek je tím nositelem poselství, které ovšem tehdy nebylo pochopeno a vše vrcholí až 20 let poté (tzv. Palachovým týdnem). Dílo nám tedy ukazuje, že Jan Palach „neshořel“, ale naplnil svůj život.

Upálení Jana Palacha je také možné zobrazit jako paralelu s biblickou událostí zjevení Boha Mojžíšovi skrze Hořící keř a označit jej jako cestu ke svobodě, která však není snadná a člověk k ní musí dozrát. Zde mimo jiné také zmiňuji důležitost otázky lidské důstojnosti, která dominuje celé trilogii.

Dalším důležitým prvkem spatřuji dopis Jana Palacha a jeho případné poselství, přičemž role mučedníka je zdůrazňována jeho prohlášením „nejsem sebevrah“, kterým se snaží zabránit zpochybňování a zlehčování jeho činu. Svým činem protestuje proti okupaci. Zde je také důležité zmínit úlohu koncipienta, jenž se v podstatě ujal oné role zvěstovat a předávat poselství dál. Roli apoštola, tedy zvěstovatele poselství, následně přebírá student Ondřej, který vedl studentské hnutí a účastní se celého procesu s poslancem Novým až do konce.

Jan Palach zažehl „plamen pravdy“, který předává dál advokátka Burešová, podobně jako učedníci předávají dál Kristovu pravdu. Je zde vyobrazen přirozený zákon, jenž je nám od Boha dán, a to morálka Burešové, která chvíli bojuje s vlastním svědomím, jež ji následně žene kupředu v boji za pravdu a čest.

Kromě poslání je právě téma pravdy tím stěžejním a spojujícím prvkem celé trilogie. Film nám ukazuje pokřivený pohled na pravdu, například v podání poslance Nového. Jedním z poselství filmu je snaha ukázat, že pravda si vždy najde svoji cestu, přestože to může trvat několik let. Tento boj za pravdu a svobodu vrcholí 20

let po Palachově smrti, kdy se studenti opět vydávají do ulic šířit vzpomínky na jeho čin vyzývající společnost k akci.

V následující části se v souvislosti s otázkou pravdy věnuji problematice strachu. Strach tehdejšího režimu z toho, jak bude společnost na tyto události reagovat, vyústil v následné tvrdé a nemorální akce. Např. exhumace Palachova těla a jeho tajná kremace, to vše v noci a za deště, jako jakási snaha o degradaci Palacha a jeho odkazu tím, že nemá svůj hrob, lidé se tedy nemají kde scházet a uctívat jeho památku. Přestože bylo zakázáno o něm hovořit, i po své smrti dál ovlivňoval životy a společnost, což byl jeden z důvodů, který po dvaceti letech vedl k převratu a svržení totalitního režimu. I zde lze spatřovat jakousi symboliku, neboť svoboda se do Československa vrátila po 21 letech, přičemž Jan Palach se dožil právě 21 let.

Dalším prvkem, jímž se předkládaná práce zabývala, je symbolika dítěte jakožto odkazu naší budoucnosti a síla rodinného pouta. Ve filmu se objevuje nejen velká síla mateřské lásky a boj matky za čest svého syna, ale také například síla lásky manželské. Doktor teologie ThLic. Petr František Burda, Th.D. se vyjádřil k filmovému zpracování *Hořící keř* k významu oběti, která je nejen ústředním motivem filmu, ale zároveň smyslem činu Jana Palacha. Přestože naše východiska jsou rozdílná, tak v některých výpovědích zastáváme stejný názor, jako je třeba u tématu dětí, které jsou pro nás budoucnost a je naší povinností učit je pravdě a v ní také děti vychovávat, avšak nejen je, ale i sami sebe. Další prvkem je možnost volby, kterou postavy mají a na základě jejich rozhodnutí dochází k ovlivnění životů ostatních lidí.⁹⁶

V současné době se můžeme setkat se značně opozitními názory na Palachův čin. Na jedné straně najdeme skeptiky, kteří zastávají stanovisko spojené s tím, že byl Palach pouze sobec se sebevražednými tendencemi a jeho sebeupálení je vrcholem jeho života pod vlivem zdravotních problémů a dalších negativních emocí. Druhou stranu zastávají lidé, kteří uznávají smysl jeho jednání bez ohledu na jeho povahu a psychický stav jako vlastenecký čin, který si zaslouží pocty.

⁹⁶ Srov. *Hořící keř* a *hora Atlas-Dvojitá tvář oběti*: František Burda o filmech Agnieszky Hollandové *Hořící keř* (2013) a *Xaviera Beauvoise - Des hommes et des Dieux* (2010) [online]. *Transkulturní komunikace* [cit. 2014-11-17]. Dostupné na: http://transkulturnikomunikace.cz/in/196/horici_ker_a_hora_atlas_dvoji_tvar_obeti.url

Vidíme zde tedy v kontrastu dvě stanoviska: Sebevražda nebo sebeobětování? Kdybychom tedy označili Palachův čin za sebevražedný a opominuli všechno ostatní, v zásadě upíráme význam a vlastenecký rozměr jeho oběti.

Dnešní mladá generace nezažila komunistické poměry a jejich dopad na společnost. Upírání svobod a mnoho dalších aspektů režimu upadá v zapomnění, přičemž existuje velice málo pramenů, které by nevědomé zaujaly. Jedním z mála dostupných pramenů je film Hořící keř, neboť je pojat velmi autenticky a věrohodně. Film vyzývá k tomu, abychom proti nespokojenosti bojovali, ne tak radikálně jako Palach, ale přinejmenším stejně důrazně. Uvědomit si dopad svého jednání na společnost a budoucnost a začít se změnou. Zásadním momentem je dostat se do pohybu a začít u sebe. Mnohdy již takováto změna může odstartovat řetězec daleko větších změn

Seznam literatury

Literární zdroje

Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě Gaudium et spes. In Dokumenty II. vatikánského koncilu. Praha: ZVON, 1994, s. 271–297. ISBN 80-7113-067-2.

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona. Český ekumenický překlad. 13. vyd. (4. opr.vyd.). Praha: Česká biblická společnost, 2007, s. 1387. ISBN 80-85810-59-2.

Katechismus katolické církve. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 793. ISBN 80-7192-488-1.

BLAŽEK, Petr et al. *Jan Palach 69.* Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2009, s. 637. ISBN 80-7308-237-6.

BLAŽEK, Petr. *Živá pochodeň na Stadionu Desetiletí.* Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2008, s. 93. ISBN 80-87211-02-1

BOUBLÍK, Vladimír. *Teologická antropologie: Člověk v Kristu Ježíši.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 191. ISBN 80-7195-059-9.

BOUMA, David. *Zjevení, víra, církve: teologické skici k úvodu do křesťanství.* Ostrava: Moravapress, 2013, s. 82. ISBN 80-87853-08-5.

HOJDA, Jan. *Obrazy člověka ve vybraných dílech literatury a filmu 20. století: Teologicko-antropologická interpretace.* Ostrava: Moravapress, 2013, s. 86. ISBN 80-87853-04-7.

CHALIEROVÁ, Catherine. *O filosofii Emmanuela Lévinase.* Praha: Ježek, 1993, s. 39. ISBN 80-901625-9.

KMUNÍČKOVÁ, Zdenka. *Poslední dny Jana Palacha.* Praha: EPOCH, 2009, s. 95. ISBN 80-7425-010-1.

LEDERER, Jiří. *Jan Palach: zpráva o životě, činu a smrti českého studenta.* Praha: Malý princ, 2014, s. 222. ISBN 80-87754-34-4.

LÉON-DUFOUR, X. et al. *Slovník biblické teologie*. Český překlad 5. vydání. Řím, Velehrad-Křesťanská akademie, 1981. s. 658.

LÉVINAS, Emmanuel. *Být pro druhého (Dva rozhovory)* vyd. První. Praha: Zvon, 1997, s. 69. ISBN: 80-7113-217-9.

MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika pro studium i pastorači*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, s. 888. ISBN 80-7195-259-6.

POSPÍŠIL, Ctirad Václav.: *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. 3. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. 2006, s. 416. ISBN 80-7195-000-9.

RAHNER, Karl.; VORGRIMLER, Herbert.: *Teologický slovník*. 1. vyd. Praha: Zvon, 1996, s. 426. ISBN 80-7113-088-5.

SÁDECKÝ, Josef. *Živé pochodně*. Curych: Konfrontation, 1980, s. 112. ISBN 38-57700-73-4.

ŠRAJER, Jindřich. *Suicidium, sebeobětování, nebo mučednictví?* Praha: Triton, 2009, s. 235. ISBN 80-7387-291-5.

VOJTOVÁ, Maria. *Proč jsem nemluvila*. Třebíč: ArcaJiMfa spol. s r.o., 1996, s. 88. ISBN 80-85766-63-9

Internetové zdroje

Soudní proces. *Jan Palach* [online]. Dostupné z: <http://www.janpalach.cz/cs/default/jan-palach/proces>

Z očí do očí: Agnieszka Holland [online]. *Česká televize*, i-vysílání © 1996-2014 [cit. 2014-10-27]. Dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1098195425-z-oci-do-oci/39445112726>

Exkluzivně: Jak se natáčel Palach. Podívejte se na film o filmu [online]. *Novinky.cz* © 2003-2014. Publikováno 19.12.2012 [cit. 2014-10-27]. Dostupné na: <http://www.novinky.cz/kultura/288221-exkluzivne-jak-se-natacel-palach-podivejte-se-na-film-o-filmu.html>

FALTÝNEK, Vilém. Tomáš Halík: Palachův čin nás zavazoval. *Rádio Praha* [online]. Publikováno 18.1.2008 [cit. 2014-10-09]. Dostupné na: <http://www.radio.cz/cz/rubrika/udalosti/tomas-halik-palachuv-cin-nas-zavazoval>

HALÍK, Tomáš. Jan Palach – pochodeň svědomí. *Katolický týdeník* [online]. Publikováno 4.2.2009 [cit. 2014-10-09]. Dostupné na: <http://www.katyd.cz/tema/jan-palach---pochoden-svedomi.html>

Pietní akt u sochy Jana Palacha v Římě [online]. *RadioVaticana* ©2003-2014. Publikováno 22.1.2004 [cit. 2014-10-27]. Dostupné na: <http://radiovaticana.cz/clanek.php4?id=993>

ČERNÁ, Michaela. Hořící keř vs. realita: u Palachova soudu chybí Zátopek, přebývá tenze Burešové [online]. *Lidovky.cz*, 11.4.2013 [cit. 2014-10-09]. Dostupné na: http://www.lidovky.cz/horici-ker-vs-realita-u-palachova-soudu-chybi-zatopek-prebyva-tenze-buresove-1wk-/kultura.aspx?c=A130408_220318_ln_kultura_mc

BENEŠOVÁ, Hana. Dagmar Burešová: Zbabělost by měla být trestná [online]. *Reflex*. ©2001-2014, publikováno 17.1.2013 [cit. 2014-10-25]. Dostupné na: <http://www.reflex.cz/clanek/zpravy/49377/dagmar-buresova-zbabelost-by-mela-byt-trestna.html>

Hořící keř a hora Atlas-Dvoji tvář oběti: František Burda o filmech Agnieszky Hollandové *Hořící keř* (2013) a *Xaviera Beauvoise - Des hommes et des Dieux* (2010) [online]. Transkulturní komunikace [cit. 2014-11-17]. Dostupné na: http://transkulturnikomunikace.cz/in/196/horici_ker_a_hora_atlas_dvoji_tvar_obeti.ur

Filmy

HOLLAND, Agnieszka. *Hořící Keř*. Trilogie [film]. Česká republika, 2013. 232 min.